

M. PAULI JUUSTEN,

EPISC. QUONDAM AB.

CHRONICON EPISCOPORUM
FINLANDENSIIUM,
ANNOTATIONIBUS ET SYLLOGE MONU-
MENTORUM ILLUSTRATUM.

CUJUS

PARTICULAM XXIV,

CONS. FAC. PHILOS. R. ACAD. ABOËNSIS,

PRÆSIDE

M. HENRICO GABRIELE
PORTHAN,

ELOQV. PROFESSORE REG. ET ORD. R. ACAD. LITT. HUMAN.
HIST. ET ANTIQVITT. MEMBRO,

Publicæ bonorum censuræ submittit

CAROLUS HENRICUS ENCKELL,

Stip. Reg. Satacund.

IN AUDITORIO MAJORI die VII MART.

A. MDCCXCII,

Horis ante meridiem confvetis.

ABOË Typis FRENCKELLIANIS.

THESES RESPONDENTIS.

Thesis I.

Quoniam ea est hominis in mundum prodeuntis indoles, ut ad exempla eorum quorum in consortio puerilem agit ætatem mores suos libenter componat; recte dicitur, liberos non minus a focis suis, quam parentum disciplina, plerumque educari.

Thes. II. Et si Grammatica dici solet janua linguæ; tamen hanc facilius per usum quam per illius præcepta addisci, negari nequit.

Thes. III. Qui cogitaverit, notionum nostrarum universalium plurimas, non nisi per abstractionem a rebus existentibus esse ortas: facile intelliget, quam necessarium sit, ut in iis examinandis subinde animum ad experientiam advertamus.

Thes. IV. Imbecillitatem ingenii humani non satis considerant, quibus mirum videtur, homines sententias simul amplecti inter se prorsus contrarias.

Thes. V. Quum alteri homini sæpe improbable merito videatur, quod alter certum esse intelligit: cauti esse debemus, in iis rejiciendis, quæ nobis improbabilia visa, hominum tamen fide dignorum nituntur testimoniis. Unde tamen dubitandi ratio & examinandi diligentia, minime tollendæ sunt.

Thes. VI. Historia diligens dogmatum, cum Theologorum tum Philosophicorum, si nullum alium haberet usum, nisi hunc ut ad mutuam opinionum suarum tolerantiam homines proniores efficeret; magni tamen existimari deberet pretii: Experientia enim multiplex docuit, ignorantiam historiæ literariæ rite cultæ, matrem intolerantiæ ubique fuisse atrocissimæ.

Thes. VII. Quamvis homo auctor vitæ suæ non sit; tamen bona conscientia interdum vitæ periculo se exponere potest.

Thes. VIII. Alterum punire ob peccata alterius, tyranni est, parum prudentis. Unde nec liberos ob peccata parentum, juste puniri, videre licet.

---

pertatem Ecclesiæ suæ (præ reliquis patriæ) hanc curam illis necessariam hætenus reddidisse? Nisi has ce litteras encyclicas fuisse, existimare debemus, atque ad abusus huiusmodi (ut Hierarchis videbatur), in australioribus Europæ partibus non raros, prohibendos proxime quidem comparatas atque promulgatas, sed per omnes tamen regiones Hierarchiæ Papali subiectas, summo rei momento hanc providentiam exigente, simul missas; quod & *Ducum, Marchionum, Comitum, Baronum* inter Ecclesiæ spoliatores injecta mentio, prodere videtur? Obliviscendum vero non est, Papam eundem, quod nuper significavimus, paucos post dies (d. 18 April. 1377) ad Episcopum nostrum nominatim, faventissimas scripsisse litteras. Sed in hanc rem diligentius inquirendi otio nunc quidem caremus, aliorum industriæ relinquentes: quare litterarum ipsarum exemplum subjicimus (325).

A a a

Quum

---

(325) "*Gregorius* Episcopus, servus servorum Dei, Venerabilibus fratribus *Strenginensi & Revaliensi* Episcopis, ac dilecto filio Abbati Monasterii in *Padhes* Revaliensis Dyocesis, salutem & Apostolicam benedictionem. Militanti ecclesie, licet immeriti, disponente Domino presidentes, circa curam ecclesiarum & monasteriorum omnium solertia reddimur indefessa solliciti, ut juxta debitum pastoralis officii eorum occurramus dispendiis, & profectibus, Divina cooperante clemencia, salubriter intendamus. Sane dilectorum filiorum *Prepositi & Capituli Ecclesie Aboensis* conquestione percepimus, quod nonnulli *Archiepiscopi, Episcopi* aliique ecclesiarum *Prelati* & clerici ac ecclesiastice persone, tam religiose quam seculares, nec non *Duces, Marchiones, Comites, Barones*, Nobiles, Milites & Iici, Communia civitatum, universitates opidorum, castrorum, terrarum, villarum & aliorum locorum, & alie singulares persone civitatum & dyocesium & aliarum parcium divisarum, occuparunt & occupari fecerunt castra, villas & alia loca, terras, domos, possessiones, iura & iurisdictiones, nec non fructus, redditus & proventus eiusdem ecclesie, & nonnulla alia bona, mobilia & immobilia, spiritualia & temporalia, ad Prepo-

Quum ab una parte *Helsingia* (totam olim *Norrlandiam* hodiernam complexa) Dioecesi esset Upsaliensi addita, ab

„situm & Capitulum predictos spectancia, & ea detinent indebite oc-
„cupata, seu ea detinentibus prestant auxilium, consilium vel favorem.
„Nonnulli eciam Civitatum ac Diocesum & parcium predictarum, qui
„nomen Domini in vacuum recipere non formidant, eisdem Preposito
„& Capitulo super predictis Castris, villis & locis aliis, terris, domi-
„bus, possessionibus, iuribus & iurisdiccionibus, fructibus, censibus,
„redditibus & proventibus eorundem & quibuscunque aliis bonis, mo-
„bilibus & immobilibus, spiritualibus & temporalibus, & aliis rebus
„ad eosdem Prepositum & Capitulum spectantibus, multiplices mole-
„stias ac iniurias inferunt & iacturas. Quare dicti Prepositus & Cap-
„tulum nobis humiliter supplicarunt, ut cum eisdem valde reddatur
„difficile pro singulis querelis ad Apostolicam sedem habere recursum,
„providere ipsis super hoc paterna diligencia curemus. Nos igitur ad-
„versus occupatores, detentores, presumptores, molestatores & iniuria-
„tores huiusmodi, illo volentes eisdem Preposito & Capitulo remedio
„subvenire, per quod ipsorum compefatur temeritas, ac aliis aditus
„committendi similia precludatur; Discrecioni vestre per Apostolica
„scripta mandamus, quatenus vos vel duo aut unus vestrum, per vos
„vel alium seu alios, eciam si sint extra loca in quibus deputati estis
„conservatores & iudices, prefatis Preposito & Capitulo efficacia de-
„fensionis presidio assistentes, non permittatis eosdem super hijs & qui-
„buslibet aliis bonis & iuribus ad eosdem Prepositum & Capitulum
„spectantibus, ab eisdem vel quibusvis aliis indebite molestari, vel eis
„gravamina seu dampna vel iniurias irrogari: faciuri dictis Preposito
„& Capitulo, cum ab eis vel procuratoribus suis vel eorum aliquo
„fueritis requisiti, de predictis & aliis personis quibuslibet, super re-
„stitutione huiusmodi castrorum, villarum, terrarum & aliorum loco-
„rum, iurium & iurisdiccionum ac bonorum mobilium & immobilium,
„reddituum & proventuum & aliorum quorumcunque bonorum, nec
„non de quibuslibet molestiis, iniuriis atque dampnis, presentibus &
„futuris, ab illis videlicet que iudicalem requirunt indaginem, sum-
„marie & de plano, sine strepitu & figura iudicii, in aliis vero prout
„qualitas exigerit, iusticie complementum, occupatores seu detentores,
„molestatores seu presumptores & iniuriatores huiusmodi, nec non con-
„tradictores quoslibet & rebelles cuiuscunque dignitatis, status, gradus,

ab altera vero Episcopi Aboenses Finlandiam omnem suam vindicarent ditioni; fieri non potuit, quin de limitibus

A a a 2

inter

ordinis vel conditionis extiterint, quodcumque & quocienscunque expedierit, auctoritate nostra, per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita compescendo; invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis; non obstantibus tam *felicitis recordacionis Bonifacii Pape VIII, predecessoris nostri*, in quibus cavetur ne aliquis extra suam civitatem & dyocesim nisi in certis exceptis casibus & in illis ultra unam dietam a fine sue dyocesis, ad iudicium vocetur, seu non iudices & conservatores a sede deputati predicta, extra civitatem & dyocesim, in quibus deputati fuerint, contra quoscunque procedere, sive alii vel alii vices suos committere, vel aliquos ultra unam dietam a fine dyocesis eorundem trahere presumat, dummodo ultra duas dietas auctoritate presencium aliquis non trahatur, seu quod de aliis quam de manifestis iniuriis & violenciis & aliis que iudicalem indignem exigunt, penis in eos, si secus egerint, & in id procurantes adiectis, Conservatores se nullatenus intromittant; quam aliis quibuscunque constitutionibus a predecessoribus nostris Romanis Pontificibus tam de iudicibus delegatis & conservatoribus, quam personis ultra certum numerum ad iudicium non vocandis, aut aliis editis, que nostre possent in hac parte iurisdiccioni aut potestati eiusque libero exercicio quomodolibet obviare; seu si aliquibus communiter vel divisim a prefata sit sede indultum, quod excommunicari, suspendi vel interdici, seu extra vel ultra certa loca ad iudicium evocari non possint, per litteras apostolicas non facientes plenam & expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi & eorum personis, locis, ordinibus & nominibus propriis mentionem. & qualibet alia dicte sedis indulgentia generali vel speciali, cuiuscunque tenoris existat, per quam presentibus non expressam vel totaliter non insertam nostre iurisdiccioni explicatio in hac parte valeat quomodolibet impediri, & de qua cuiusque toto tenore de verbo ad verbum habenda sit in nostris litteris mencio specialis. Ceterum volumus, & apostolica auctoritate decernimus, quod quilibet vestrum prosequi valeat articulum etiam per alium inchoatum, quamvis idem inchoans nullo fuerit impedimento canonico prepeditus, quodque a dato presencium sit vobis & unicuique vestrum, in premissis omnibus, ceptis & non ceptis, presentibus & futuris, ac pro predictis procedere, ac si predicta omnia & singula coram vobis cepta fuissent, & iurisdiccio nostra & cuiuslibet nostrum in predictis omni-

inter utramque dioecesim controversia aliquando nasceretur; dijudicatu eo difficilior, quod nec regionum illarum fines, nec incolarum sedes, constantes olim fuissent. Fenni, orientale sinus Botnici litus boream versus sensim persequentes, ultimum ejus recessum tandem superaverant, atque circa Tornoam, nemine prohibente, jam confederant: quorum omnium convertendorum & spirituali suo imperio subjiciendorum potestas atque officium cum Aboënsi esset Episcopo demandatum, hic pastorem suam ditionem æque propemodum late sensim extenderat, ac gregis sui habitacula porrigerentur. Ubi vero neglectæ olim solitudines, hominum frequentia celebrari cœpissent, in magnis hujus tractus fluviis piscatum uberrimum exercentium; attentionem Hierarcharum atque in finibus ditionum suarum curatius constituendis diligentiam, hæc res statim excitavit. Unde incolis parœciarum *Kemi* & *Salo* [quarum illam parœcias hodiernas *Kemi* (indeque nuper separatas *Kemi-tråsk* atque *Rowaniemi*) *Ijo* & *Pudasjärvi*; hanc autem parœcias hodiernas *Paldamo* (ac inde nuper distractam *Hyrynsalmi*) *Sotkamo*, *Ulo* (indeque divulsam nuper *Muhos*), *Limingo*, *Carlö*, *Siikajoki*, *Pjåbjoki* & *Kalajoki*, eo tempore comprehendisse, non improbabili-ter colligit MATHESIUS *Dist. de Ostrobotnia* p. 29 & 55] cum Curatos seu sacerdotes initio jam seculi XIV:ti ab Episco-

---

„bus & singulis per citationem vel modum alium perpetuata legitimum
 „extitisset, constitutione predicta super conservatoribus & alia qualibet
 „in contrarium edita non obstante, presentibus post decennium minime
 „valituris. Datum Rome apud Sanctum Petrum, V Kal. Aprilis, Pon-
 „tificatus nostri anno septimo.” *Regist. Eccles. Ab.* Fol. 47. Alia au-
 „tem illa Bulla Pontificis, super alienatione Castrorum &c. sub mensa
 „Episcopi Aboënsis, ejusdem plane, mutatis mutandis, est tenoris, legen-
 „da ibid. Fol. 45. Opem criticam neutri adhibuimus; operæ pretium
 „non putantes.

piscopo Aboënsi constitutos, tum illarum incolis a Rege *Magno Erici* significatum atque injunctum fuisse, reperimus, (communi Regis atque Episcopi Aboënsis nomine), ut istis suis Pastoribus tributa ecclesiastica solverent (326): ac ubi ultimas partes suæ quisque Diœceseos non multo post visitantes *Hemmingi*, alter Archiepiscopus Upsaliensis, (qui a. 1342 confirmatus, a. autem 1351 mortuus fuit) alter Episcopus Aboënsis, obviam facti essent, amice inter eos de finibus ditionum suarum convenit, quos ita fere ut hodieque habentur, definivisse videntur (327).

A a a 3

Post-

(326) Cfr. supra p. 231 sq. & not. (108), locaque ibi indicata, It. p. 263, & not. (167).

(327) Vid. supra p. 290. Edixerunt quidem testes in favorem causæ Upsaliensis, alter (*Nicolaus Patarson* de Utnäs) "se personaliter,, audivisse, quod felici recordationis Dominus *Hæmingus*, olim Episcopus Aboënsis, confessus fuit & veraciter recognovit coram venerabili,, patre Domino *Hæmingo* Dei gratia quondam Upsalensi Archiepiscopo,, bonæ memoriæ, omnia quæcumque de suo officio aliquando exercuerat,, & impenderat in *Norrabum*, sive confirmando, sive cimiteria benedicendo, se fecisse in servitium Upsalensis Ecclesiæ, & ipsius Domini Archiepiscopi relevamen"; alter (*Joan Langer*) "quod idem Dominus *Hæmingus* Archiepiscopus protunc baptizavit in *Torni* circa viginti personas, tam de *Lapponibus* quam etiam de *Kareliis* habitantibus in *Uloaa*, *Kim* & *Sim*." Sed quod ad priorem illum testem attinet, nimis late concessionem Episcopi Aboënsis interpretatus esse, aut minus accurate memoria tenuisse videtur. De tractu videlicet tantum *Tornoënsi* locutum fuisse Episcopum, verisimile est, (de quo nunquam Aboënses controversiam Upsaliensibus moverunt,) non juri suo in totam *Ostrobothniam Borealem* (*Norrabum*) renuntiasse, quo nomine parœcia etiam *Salo* comprehendebatur, in quam jus sibi Upsalienses nunquam arrogaverunt. Quam nostram interpretationem illustrat alterius testis assertio, dicentis "se audivisse dictum Dominum *Hæmingum* Episcopum Aboënsensem manifeste fateri coram eodem Domino Archiepiscopo, se confirmasse & cimiterium in *Torni* benedixisse, nomine & ex parte ejusdem Domini Archiepiscopi & ipsius Upsalensis Ecclesiæ, & non suo

Postquam vero *Birgerus Gregorii* Upsaliensi admotus fedi fuisset, hac pactione non contentus, litem Aboënsi acrem intendit, atque ad fluvium usque Uloënsē, suam extendere ditionem voluit; argumentum prætexens, quod ad eum usque fluvium Helsingiæ fines porrecti olim fuissent. Quod demonstraturus, cum ad testes aliquot provocavit, Helsingiæ incolas, quos juratos a Notario Publico solenniter curavit examinandos, (qui veteres illos Helsingiæ limites, non traditione tantum majorum constanti, sed legum quoque Helsingicarum antiquarum auctoritate (328) confirmari, edixerunt,) verum literas quo-

---

„nomine vel Ecclesiæ Aboënsis, super quo literas suas patentes Domino Archiepiscopo tunc concessit præfatus Episcopus Aboënsis.” Patet concessione & literas Episcopi non nisi *Tornoënsē* spectasse paræciam; quibus literis si *Kemiensem* quoque & *Ijoënsē* paræcias Upsaliensibus concessisset, has literas, rem mox confecturas, haud neglexissent in medium proferre, litem post vicennium renovata. Quod autem Archiepiscopus, in *Torni* (ultra ejus paræciæ fines eum progressum non fuisse aperte significatur) baptizavit Fennos quoque nonnullos in *Ulo*, *Simo* & *Kemi* habitantes, qui ad illum, hunc in finem, accesserant; id non magis probat illum hæc etiam loca sua Dioecesi vindicasse, quam Antistitis Aboënsis peracti Tornoæ actus Episcopales ostendunt eum hanc paræciam ad suam retulisse Dioecesin. Post discessum nempe Aboënsis, (qui sibi, Tornoam versus tendenti, obviam progressus fuerat) Archiepiscopus Fennis quibusdam suæ provinciæ vicinis, qui ad nomen Christo dandum inducī interim fuerant, hoc officium præstitit. Nec verisimile est, si *Hemmingus* terram inter fluvios Tornoënsē & Uloënsē sitam Upsaliensi concessit Archiepiscopo, successores tamen suos, illius suffraganeos, hanc mox suæ sedi vindicare ausos fuisse?

(328) Nunc quidem, in typis edito harum legum exemplo, nihil tale offendimus; sed Instrumentum a Notario Publico, curante Archiepiscopo, A. 1374 exaratum, quod exhibet *RUDBECKIUS*, *Atlantica* T. III p. 445 sq. (ex Ecclesiis Helsingiæ *Ballenäs* & *Narvala*, ut male legit, pro *Baldnäs* sive *Bâldnäs* & *Norr-ala*, sibi missis) testatur, olim in principio paragraphi ultimi in rubrica quæ dicitur *Tingmåla*

quoque *Kanuti Joanson*, Dapiferi, a. 1328 datas, & Diplomate Regis *Magni* a. 1339 confirmatas (329), pro sua asser-

Walker, hujusmodi verba existisse: *Swa sfiptis landom twaggia Ronunga mållan, att Swerikis oc Norikis birias i Ulla tråst, oc le dher åptir isina semptan wiðna langan.* Ita legi verba debent, quæ corruptius adfert *RUBBECKIUS*, aut parum accuratum ipsarum literarum exemplum (ut quadam etiam alia earum loca produnt) nactus, aut parum diligenter illas legens (cfr. *PERINGSKJÖLD Monum. Ullerakerens.* p. 150); inprimis absurde suum *Thmâ* vel *Tmâ*, dorsumque montis *Tmai*, hic intrusit, pro quo *PERINGSKJÖLD* loco c. & alio commemorando (*Monum. Upland. T. I p. 4*) habet *Isma*, verbum illud quoque absonum & inane. *Registrum* vero *Aboïnse* clare exhibet *epter isina, secundum glaciem; annem* scilicet *glacie constrictum* metiendo, quo tempore distantiam Lacus *Ulo* (*Ulo-Tråst*) ab ostio fluminis, commodissime, super glaciem progrediendo, dimetari licet, intervallum istud 15 millaria æquare asseritur, idque vere: *wiða* autem, cum de maritimo itinere sermo est, milliare spatium denotare, docet *HÆRE Glossar. Sviogoth.* in hac voce. Verbis autem legis adductis non adversatur, quod in alio Instrumento, ab eodem Notario Publico confectio, testis edicit: "verba ista *sensualiter* scripta esse & contineri in Libro, legum terræ *Helsingonix*: *Swa åru Helsingia Raa som byrias i Ulo, thråsti &c.*" Nempe Leges istas scriptas fuisse apparet, cum *Helsingia* ad Regnum *Norvegiæ* adhuc pertineret (cfr. *STURLESON Hist. Reg. Norvegicor.*, Ed. *Peringskjöld. T. I p. 95, 139, 636*, s. *Harald Harfåg. Saga C. 20, Håkan Godes Sag. C. 14, & Olof Haraldsons Saga C. 147*); deinde vero verba ista in juniores etiam codices, ex vetustissimis descriptos propagata, diu superstitia mansisse: quare eo loco fines *Norvegiæ* & *Helsingie* idem significare, putandum est. Instrumentum, quo testium assertiones ab Archiepiscopo excitatorum, continentur, quoniam a *Peringskjöldio* l. c. (*Monum. Upland. T. p. 3* sqq.) satis accurate editum est, hic non adponimus; sed annotationem tamen exhibere placet in *Registro Eccles. Ab.* (ubi *Fol. 13* descriptum habetur) eidem adscriptam, quæ talis est: *Sed testes pro magna parte suspecti habentur. Sed prescripcione hujusmodi instrumentum infirmatur.*

(329) Literæ *Kanuti Joanson* leguntur apud *PERINGSKJÖLDIUM* l. c. (*Monum. Upland. T. I*) p. 5 sq. Sed Literæ *B. Magni* confirmatorie (quamvis eas etiam se adducturum p. 3 pollicitus esse videatur) non comparent; utrumque tamen meminit in suis literis *Rex Albertus*.

assertione tuenda attulit; eo successu, ut R. *Alberti* diplomate, causa tandem (a. 1377) suum in favorem judicaretur (330). Sed neque interim Episcopus Aboënsis suæ causæ defuit; qui non modo testimoniis ille etiam, juris atque possessionis suæ vetustatem usumque diuturnum ac non interruptum confirmantibus (331), sese munivit,

(330) Exhibetur a PERINGSKIÖLDIO l. c. (*Monum. Upland. T. I*) p. 6 sq. Cfr. de hac lite etiam LAGERBRING *Sw. Rites Hist.* 3 D. C. XI, §. 8, p. 831.

(331) Primum duplex *Communitatis Satagundiæ*; utriusque exemplum in *Registro Eccles. Ab.* servatur, uno eodemque die dati. Alterum litem hanc in universum spectat, (Fol. 12 ibidem obveniens), hujusmodi: "Universis presentes litteras inspecturis tota *Communitas terre Satagundie* salutem in Domino sempiternam. Noverint universi, quod nos anno Domini MCCCLXX quarto, XVI die mensis Julii, apud ecclesiam *Kumo* generaliter congregati, & ibidem per venerabilem Patrem in Christo, Dominum *Johannem*, Divina miseratione Episcopum Aboënsensem, requisiti super limitibus inter Archiepiscopatum Upsalensem & Episcopatum Aboënsensem in *Norrabothn* ab antiquo servatis & in futurum observandis, notum facimus & probare volumus iuramentis nostris, cum & quociens requisiti super hoc fuerimus, quod limites in *Norrabothn* in modum qui sequitur sunt servati: videlicet quod *Kakama* attinet Archiepiscopatu Upsalensi, & *Kiemattutz* Episcopatu Aboënsi, & subsequenter *Ijoki*, *Uljoki*, *Sikajoki* & *Patsjoki*, & predicti limites inter Archiepiscopatum Upsalensem predictum & Episcopatum Aboënsensem sunt servati, quod de contrario hominum memoria non existit, prout non solum habemus per experientiam, verum etiam de hiis fidem recepimus per legitima parentum nostrorum documenta. In quorum omnium evidenciam, sigillum Communitatis nostre presentibus est appensum. Datum & actum die, anno & loco supradictis, presentibus clericis & laicis fide dignis." Quid *Kiemattutz*, in his literis obveniens, sit, nescimus; suspicamur vocem esse corruptam, atque legi fortassis debere *Kemi-tråsk*? qui lacus, cum ad ditionem Episcopi Aboënsis indubie pertineret, fluvium quoque inde delapsum æque certo ad hanc esse referendam colligunt, ac lacus *Kakama*, cum anne inde fluente (*Kakamajoki*), in Archiepiscopi Upsalensis Dioecesi situs sit? Vel num sub corrupta voce *Kiemattutz*, *Kemijoki* (*Kemienis*

nivit, sed etiam assensum atque approbationem nactus est viri Rege ipso temporibus illis haud paullo potentio-

B b b

ris,

fluvius) delitescit? Cæterum significare enumeratorum fluviorum hic constitutus ordo videtur, *Patsjoki* amnem esse Saloënsē qui *Pattijoki* hodie audit? Alterum ejusdem Communitatis datum Episcopo testimonium, Capellas (hodiernas Paræcias) *Kemi* & *Ijo* speciatim spectans, in *Registro Ab.* Fol. 45 legendum (quod in *Diff. de Ostrobotnia* p. 36 publici juris jam fecit MATHESIUS) tale habetur: „Universis presentes litteras inspecturis omnes & singuli terram *Satagundie* inhabitantes, salutem in Domino. Noveritis, quod nos anno Domini MCCCLXX quarto, XVI die mensis Julii, apud ecclesiam *Kumo* in publico placito congruati, requisiti fuimus per reverendum in Christo patrem, Dominum *Johannem*, Divina miseratione Episcopum *Aboënsē*, super capellis *Kemi* & *Joki* (h. e. *Kemi* & *Ijoki*), videlicet an dicte capelle infra limites *Aboënsis* dyocesis in *Norrabothn* sese contingentes sitae existerent & fundate. Nos vero huiusmodi inquisitione iuxta conscientias nostras satisfacere cupientes, ostendimus, si cut & iuramentis nostris probare volumus requisiti, quod dicte capelle *Kemi* & *Joky* cum villis & annexis, infra limites certo *Aboënsis* Dyocesis sunt constructe, & tanto tempore subiecte erant regimini ecclesie *Aboënsis*, quod de contrario hominum memoria non existit, sic quod ipsa ecclesia *Aboënsis* in prefatis capellis libera & pacifica possessione fungebatur usque modo. De & super quibus omnibus premissis non solum nos per experientiam, verum etiam per legitima propagatum nostrorum documenta recepimus plenam fidem. Datum sub sigillo Communitatis nostre supradicte, anno die & loco superscriptis, presentibus clericis & laicis fide dignis” Communitatis *Satagundie* testimonium cur Episcopus in hoc causa expetierit, hæc imprimis fuisse videtur, quod hujus regi nis incolæ, *Ostrobotniæ* (olim fere desertæ & non nisi feris *Lapponibus* peragrata) viciniore, piscatum in fluviis ejus uberem ac in silvis venatum exercentes (ut alia etiam vetustiora confirmant monumenta), & notitiam hujus regionis rerumque ejus habere diligentiorē censerī deberent, & oram ejus maritimam, in fluviorum maxime vicinia, partim sibi vindicassent, prædiisque suis annexuissent.

Tertium, quod pro causa sua defendenda Episcopus attulit testimonium, *Civitatis* fuit *Abolensis* (cujus cives mercatum in illis terræ

ris, famosi nempe illius Drotzeti *Bo Jonsfon*: ad quem, in Finlandia tum versantem, cum Archiepiscopus (cui vehementer hæc res curæ cordique fuisse videtur) causæ suæ commendandæ gratia scripsisset, parum favorable tulit responsum (332); e quo discimus, eum his locis diligenter-

partibus exercuisse, indeque conditionem earum rescire potuisse, videntur), hujus formæ: "Allom mannom thetta Breff see eller hõra, helsom wy Borgmestari oc radzmån i Abo åverdelica met varom Herre. Fore then skuld, at millan hederlika Herra Archebiscopenom aff Upsalom, oc Biscopenom i Abo år kommen en ofamia um tw Capellå, *Kem* oc *Joki*, huilko Biscopsdõme the skulu heldre tilhõra, oc nu medhan ofs år athsporth hwadh vi ther aff vithum; thy vilom vi ey thet lõna som ofs år ther um kunnoet. Fore hwankuldh kånnooms wy met vare õpne breffue, at the foride Kapellå, *Kem* oc *Joki*, hassua under Abo Dom-Kirkie aff aldher lighad, swa at engen finz then met ofs som annat minnis; oc thetta troom wy lanth at vara, for thy at vi hassuom aldrigh annat sporth. Scriptum Abo Anno Dom. MCCCCLXX quinto, XI die Maji, sub sigillo Civitatis nostre in testimonium premissorum." *Registr. Eccles. Ab.* Fol. 45.

(332) Memorabiles has Drotzeti literas, incognitas hæctenus rerum nostrarum scriptoribus (quæque non parum pertinent ad dubium solvendum: cur auctoritas Regis, certam Archiepiscopo victoriam tribuentis, effectum tamen prorsus caruerit?) primus in lucem nuper edidit Reverendiss. & Eminentiss. Archiepiscopus VON TROIL, in Collectionis egregiæ, cui titulum fecit *Skifter och Handlingar til uplysning i Svenska Kyrko: och Reformations Historien*, Parte II p. 351 sqq. Initium literarum hujusmodi est: "Obsequiosa in Domino salute premissa. Wi tin thåt fære Herre Årkebiskop, at iac hafver tatat och sport Biskopin af Finlande, flerka of lesmån med honom, um the twa kirker I tasin uppa, hwilka alle mån sigbia at Årkebiskop Sæmmingr of Biskop Sæmming af Abo the hafthe sif swa forlitat um them i therå lifdagha med florum (an swam?) stålom, at the stude ligia i Abo Biscopsdõme; ther latir of theme Biskopin Jøhr umbidhia at I ekte thet fore honom qvåtia ålla hindra, som hans forfædhr fore honom radhit hafwa. Of sændir iac idhir ena Utskrift af Landamåromen i hwath mato the werbho tha stadgath, som mik år bewist." &c. Descriptio autem hæc finium talis ipsi Epistolæ adjuncta reperitur: "Limates inter Archiepiscopatum Upsalensem & Episcopatum Aboensem.

genter in rem inquisivisse. Qua fortassis occasione, illa partim collecta editaque putes testimonia, quæ in suæ causæ præsidium Episcopus noster adhibuit, quæque hinc in *Registro Ecclesiæ Aboënsis* conservata hodieque legi possunt. Exitum autem hæc lis talem habuit, ut Episcopus Aboënsis sui que deinceps successores, in possessione perpetua ac tranquilla juris hæcenus usurpati, manerent (333).

B b b 2

Aliam

„Kakama attinet terre Helsingie, & Lem (leg. Kem, h. e. Kemi) attinet Episcopatus Aboënsi, & subsequenter - - ki (supple *Ijoki*), Ula-joki, Sikajoki & Patajoki; isti limites servati fuerant a centum annis „& ultra, juxta assertionem seniorum habitantium in Norrabotn, Ulfshy, Kumo & Birkala, quod suis juramentis probare sunt parati. Thäts „sä herette miä biskopin, Härkan med honom, of gode gamble lekman, som „med hafthe warit, tha thäße sämpian giordbis”. Facile patet, quam accurate hæc cum iis quæ in testimonio *Communitatis Satacundia*, nuper allato, dicuntur, consentiant.

(333) Inter monumenta quæ hanc litem attingunt, sequentes etiam literæ in *Registro Eccles. Ab.* occurrunt; quas licet jam attulerit MATHESIUS, *Dist. de Ostrobotnia* p. 77 sq. exscribere tamen placet, quia ad conditionem rerum, hoc tempore, in Ostrobotnia illustrandam aptissime pertinent, nonnullisque porro monendis opportunitatem præbent. „Johannes Divina miseratione Episcopus Aboënsis Reverendis viris Dominis *Preposito* ceterisque ecclesiarum Curatis per Norrabuthn „constitutis, sinceram in Domino caritatem & mandatis nostris salubribus salubriter obedire. Quia quidem (quidam?) Dominus *Andreas* „*Dacus*, Clericus nostre Aboënsis Dyocesis, in via honestatis & prudentie non recte progrediens, sed cum impiis in circuitu ambulans ad „mala convertit pedes suos, qui inicio sapientie (?) timore Dei postposito, nostram presentiam tamquam filius perditionis minime reverens, dampnande fornicationis crimen commisit, in quo quidem crimine detestabili solus cum sola, eo tempore quo conjuges Deum timentes a licitis etiam contactibus abstinere solent, a nostris familiaribus est repertus; nec ipse penitencia ductus ad petendam veniam animinum [non] convertit, imo more Cayn facta sua dissimulans & tan-

Aliam quoque litem, minus quidem illam difficilem, sed diu tamen actam atque subinde restauratam, inter

„quam stultus spernens disciplinam patris (*Matheus* habet prioris?)
 „sui, ad remota fugam dedit. Sed nec istis idem Dominus Andreas
 „contentus maliciis, ymo peccata peccatis accumulans, & in profundum
 „malorum descendens, se de Kapellis Kem & Joky, nostre iurisdictioni
 „subiectis, absque nostro mandato temere intromisit, petendo (&) sa-
 „crilege spoliando ea que nobis & Curato in Pedersöre ibidem debentur
 „annis singulis loco Decimarum. Nos contra tam nepharium inobediencie filium, sacrilegum, fornicatorem notorium, sueque salutis immemorem,
 „ecclesiastice ulcionis gladium volentes acuere, ne delicta sua aliis
 „occasionem delinquendi prebeant impunita, predictum Dominum
 „Andream Dacum, canonica monicione premissa, si in termino sibi per
 „priores litteras nostras assignato non comparuerit, excommunicationis
 „sententia innodamus, in hiis scriptis precipientes districte vobis &
 „vestrum cullibet, quatenus predictum Dominum Andream, quem coram
 „nobis citari fecimus, singulis diebus Dominicis & festivis, in ecclesiis
 „vestris, cum & quociens populus ad Divina convenierit, postquam
 „vobis de ipsius contumacia per litteras Domini Curati in Paters-
 „öra expresse constiterit, excommunicatum publice nunciatis, donec ipse
 „Dominus Andreas, errores suos cum debita satisfactione humiliter
 „recognoscens, ab hac nostra sententia absolutionis beneficium meruerit
 „obtinere. Datum apud ecclesiam nostram Aboensem Anno Domini
 „MCCCLXX quarto, feria 2da post Olavi, nostro sub sigillo.” *Registr. Eccles. Ab. Pol. 45.* Andreas hic Dacus (h. e. pro more loquendi
 „illius temporis, Danus natione?) utrum in privatum suum usum, re-
 „ditus qui ex Kem & Ijo ad Episcopum Aboensem & Curatum in Pedersöre
 „pertinerent, intervertere ausus fuerit, an vindictæ actus cupidine dictas
 „Capellas ditioni subicere Sedis Upsallensis tentaverit, dubium videri
 „queat; primum, quod literæ hæ excommunicationis in *Registr. Eccles. Aboensis*
 „inter documenta comparent quæ famolosam illam litem tangunt; deinde
 „quod epigraphen hujusmodi ostentent: „Hic excommunicatur Dominus
 „Andreas Dacus, qui Kem & Joky alienare nitetur.” Quæ verba vix de
 „homine adhiberi potuisse credas, qui modo illegitimo ipse reditus
 „Episcopales invasisset? Porro, quod ex his literis colligit il. c. MATHE-
 „SIUS, Curatum in Pedersöre Præpositi simul in Ostrobotnia munus
 „gessisse, verisimile omnino videtur, quia Præpositum aliquem his
 „Ecclesiis jam præfuisse, ipsa literarum inserti-

ter clerum & populum Nylandiæ (334), de *portione Cleri*
B b b 3 ciba-

ptio docet, nec facile credas Curatum in Pedersöre alio nomine redditus aliquos ex *Ijo* & *Kemi*, interjacente parœcia *Salo* a suæ Ecclesiæ finibus discretis, percepisse. Seculo etiam serius (a. 1478) *Magnum*, Curatum Ecclesiæ Pedersöre, simili in reliquas Ecclesias Ostrobotnicas auctoritate polluisse, ex literis Episcopi *Conradi (Bitz)* discimus; Vid. *Tidn. utg. af et Sällskap i Åbo*, 1785, *Bihang* p. 74.

Cæterum diligentiam Episcopi nostri in jure suo super Capellas *Kemi* & *Ijo* vindicando, inconsultam haud fuisse, ex redditibus concludere licet non contemnendis, quos ex piscatura, inprimis Salmonum, in his fluviis, mensa Episcopalis habuit. Senioris quidem ætatis est, sed ad hanc rem illustrandam non minus, quam ad redditus Curatorum atque conditionem terræ in Ostrobotnia, circa finem seculi XV cognoscendam utilis, sequens annotatio, in *Reg. Eccles. Ab. Fol. 60* reperiunda, literisque Episcopi *Conradi* nuper commemoratis adjuncta; "*Redditus Et Obvenciones Curati in Kym.* Primo habeat præta de C plaustris feni sub mensa Curati. Numerus *matkotancium*: *Centum quadraginta matkotantes.* Quilibet *matkotancium* habet annuatim exhibere Curato infra scriptas obvenciones. Primo pro manso presbiterali, dicto vulgariter *Maanpoli*, exhibebit quilibet *duas pelles albas, vel unum pondus luciorum siccorum, vel quatuor artones.* Item quilibet *matkotancium* dabit *plaustrum feni*, vel eius valorem iuxta id quod solet emi & vendi circa festum purificationis Marie, *vel saltem mediam marcā.* Item quilibet *matkotancium* dabit *dimidium pondus butiri pro matkot, & marcā butiri pro qualibet vacca, vel saltem pro qualibet marca butiri 4 denarios.* Item quilibet exhibebit etiam *decimas bladorum*, que dividi consueverunt in partes equales inter ecclesiam & Curatum. Item ex quolibet arcu exhibebitur due pelles ad usum ecclesie & Curati. Item decime pellium debent distribui inter ecclesiam & Curatum. Item pro benedictione nubencium due ore consueverunt exhiberi Curato. Pro introductione mulierum post partum una ora. Item *Mercenarii* in Pascha solvere tenentur *3 pelles arcuales* dictas *hoaskin (Wogastin)* *vel unam oram;* *mercenarie* vero *duas pelles, vel duos ortugos.* Item pro mortuariis adulterum V ora; pro infantibus ora consuevit exhiberi Curato. Item omnes alie decime solventur, *demptis decimis Salmonum Et luciorum*

cibaria (matsskött), Episcopum nostrum compeſcuiſſe reperi-
 mus. Rei per ſe minus commemorabili celebritatem
 quandam peperit, quod literas Episcopi hanc litem diri-
 mentes (in quarum vetustum exemplar, in membrana scri-
 ptum, forte autographon? ſe incidiffe ſignificat) luci pu-
 blicæ, initio huius ſeculi (a. 1705) in Epistoia Hamburgo
 ad Johannem Peringskjöldium miſſa typisque ibidem (plagula I
 in forma 4:ta) impreſſa, in publicam lucem (una cum R.
Birgeri illis ad *Nicolaum Andersſon* datis, quarum ſupra
 meminimus, p. 214) emiſit RICHARDUS VON DER HARDT,
 (Weſtphalus, Auctionator Librorum Reg. & Upſalensis);
 eaſdemque Episcopi noſtri literas mox *Auctario* ſuo *Di-*
plomatum Veterum, quo *Lindenbrogii Scriptores Rer Ger-*
manicarum Septentrionalium, a ſe denuo editos, ornavit
 Jo. ALB. FABRICIUS (Hamb. 1706 Fol.), p. 187 inſeruit:
 ac tandem Tomo IV *Hiſtorie ſuæ Regni Sviogothici* (p.
 600 ſq.) adjecit Ill. LAGERBRING. Comparent etiam in
Re-

„ſiccorum, que reſervate ſunt menſe Episcopali. Item medietas piſcium
 „vernalium & autumpnialium ex decimis cedat menſe Episcopi, & altera
 „medietas menſe Curati.” *Mascotantes* eſſe familias quæ exhibere de-
 bebant ſacerdoti portionem cibariam, dictam *matſkot*, per ſe patet; ac
Manſum preſbiterale eſſe domicilium cum agro, a parochianis ſacerdoti
 præſtandum (*Pråſtegårð*), quod in illis partibus *maanpuoli* vocabatur.
Pelles albæ ſine dubio erant *Ermineæ*. *Pondus* (et *pund*) 20 libras no-
 tat. *Artones* quid ſint, neſcio; *Artona* in *Gloſſario Cangiano* dicitur
panem ſignificare, ſed non videtur huc pertinere: quid ſi *Ortones* le-
 gendum, vel adeo *ortugos*? *Denarii* eſſe videntur *Penningi*, quorum
 24 *Oram*, 8 *ortugum* complent. *Bladum* (vel *bledum*, Gallice *bled*)
frumentum denot. t. *Mercenarii*, qui Svet. *Dångar*, *Mercenariæ* quæ
Wigor audiunt; *Mortuaria* Svet. *Litſſol*. Cfr. quæ ſupra de *Nylando-*
rum ſimilibus expenſis attulimus p. 266 ſq. not. 168.

(334) Cfr. quæ ſupra diximus p. 192 not. (56), & p. 265 ſp. not.
 (168).

Registro Eccles. Ab. Fol. 11; quare, licet integras denuo exhibere necesse haud ducamus, errores quosdam, ab editoribus commissos, nostri ope hujus exempli infra emendabimus (335).

Non

(335) Male RHYZELIUS (*Episcoposc.* p. 333) has literas *Johanni II (Petri)* tribuit, a SPEGLIO putamus deceptus; cfr. supra p. 360, not. 314. Ipsas literas, quod eas nuper attulit (l. c.) LAGERBRING, non adjungimus; observationes quasdam circa eas fecisse contenti. Primum igitur ex *Registro Eccles. Ab.* (ubi Fol. XI exemplum harum literarum habetur) lectiones quasdam variantes excerpemus. *Per terram Nylandiæ*, Codex Aboënsis *provinciam Nylandie*. Pro *Karum* (quod in *Kram* mutari & *Katharinam* legi absurde voluit FABRICIUS, l. c., addita ratione æque falsa, cui n. Katharinæ, *templum cathedrale sacrum*, cum contextus enim docere debuisset, in Nylandia, non ad templum cathedrale, clerum & populum ejus provinciæ fuisse convocatum) Cod. Ab. recte *Kariis*, paræciam sc. Nylandiæ *Karis*, in monumentis antiquis *Kariis* semper fere vocatam. *Hennichinus Dyme*, Cod. Ab. utroque loco *Dume*; hominem nisi ex hoc loco non cognoscimus. Pro *Maskaut* Cod. Ab. ubique *Maskuth*. *Conscienciose* Cod. Ab. *gracioso*. Quocunque nomine accusentur, Cod. Ab. *conscientur*. *Pisce qui capitio*, Cod. Ab. *capitur*; quo modo legi debere recte vidit LAGERBRING. Pro *fora* (quod temere intrusit FABRICIUS, & legi loco, insulse admodum, voluit, cum tamen VON DER HARDT recte edidisset *foca*, h. e. *phoca*) Cod. Ab. *foca*. *Speriolis* Cod. Ab. *esperiolis*, quomodo etiam edidit VON DER HARDT. *Solidos suenos*, oram *suenam*, *denarios suenos*, Cod. Ab. recte scribit *suevos*, *suevam* (h. e. *Svecicos*, *Svecicam*) pro more illius temporis vulgari. Pro *tunc exactorum regii*, Cod. Ab. *prout exactoris regii*; fortassis *protunc exactoris regii aut, exactor. regior.*? Apposito (apposita apud FABRICIUM error est typographicus) tamen sigillo terræ quarto die post. *Data apud ecclesiam Tenalee &c.* Cod. Ab. quarto die post datam apud ecclesiam *Tenalie*. Forte post datum, vel datam (scil. litteram h. e. *datas litteras*). *Tenalie* pro *Tenaliæ*, more vulgari, Quod deinde Notulas VON DER HARDTII attinet, absurde admodum *Sagenam* explicat (e *du Fresnio*) navigii piscatorii genus &c. præter solennem vocis significationem, a qua ne recederet, vel contextus impedire eum debuisset; legitur enim, *de sagenis singulis, cau-*

Non parum, hoc tempore, Ecclesiam etiam Svecicam, auctoritati cæterum aliarum facile cedere solita, schisma illud

dam dictam Kalff habentibus; quæ pars quædam est retis piscatorii eodem hodieque nomine apud nostros insignita, quam in *navigio piscatorio* quomodo invenire potuerit, intellectu difficile est. Eandem tamen explicationem insulsam repetit FABRICIUS. De *Esperiolis* quod dicam, non habeo: utrum *Sparverii* (Sperber) intelligantur, an *passeres* (Sperlinge), dubitat FABRICIUS; LAGERBRINGIO posterior significatio placet. Mihi nec tantam vim *passerum* a nostris fuisse capi solitam constat, ut ex iis decimas solvi, sacerdotum magnopere interesset, nec hanc explicationem contextus suggerere videtur, habens: "*decimæ solvantur integrales de esperiolis, avibus, aliisque bestiis silvestribus*". *Aves* videntur ab *esperiolis* distingui? Sed nihil affirmo. Vocem *Husquina* (*Husquinna*) *matrem familias* exponit FABRICIUS; male quidem (nam recte monet LAGERBRING, respondere nostro *Subjes*: *Hustru*, adeoque denotare mulierem agro carentem, sed sui tamen juris, atque manuario opere ac mercenario, victum sibi parantem, sive cæteum in aliena domo sive in suo tuguriolo habitet), sed non tam inepte ac VON DER HARDT, qui *parochianum* significare, disputat. *Campanarium* esse nostrum *Rökare*, dubio caret. *Malaman* qui essent, ipse contextus satis ostendit; nempe inquilini, sive *Cotarii* (verbis utor viri doctissimi) qui in tuguriolis propriis vel alienis habitant, atque raro agrum conferunt, sed magis opera manuum victitant, eaque ratione famulatum aliis exhibent (POTGIESSER de statu Servor. L. I, C. IV, §. 69); nostris hodie *Torpate* och *Wackstuguhjon*, minime autem, ut putat Nobil. LAGERBRING, sive *Landtöpsman* sive *Rökare*; neque appellatio ipsa ullam habet cognationem cum Fennico *malja*, *patera* (*Skål*), ut idem suspicatur, sed aperte composita est ex voce Germanica & Islandica *mal*, *male* vel *mala*, (pensio, vectigal, stipendium), & *man*, vir (cfr. DU CANGE Glossar. voc. *mal* & *maalmea*, IHRE Glossar. Sviog. voc. *måla*, T. II p. 156 sq.), adeoque significat hominem qui certa sibi pacta mercede vel stipendio, certam alicui addixit operam, unde milites mercenarios dici *mala man* observat IHRE l. c. (cfr. tamen etiam DU CANGE l. c. & POTGIESSER l. c. §. 70). Nec parum ad rem illustrandam facit locus Upl. L. Kirk. B. c. 9. *Tatöft selt t l sum wir Husfäts selt, Malefärla, Regghjon of Stafärla*. Quod tandem pecuniam attinet, in literis Episcopi commemoratam, recte desi-